

2017-04-19

Justitiedepartementet
Straffrättsenheten
103 33 Stockholm

Remiss av betänkandet En översyn av lagstiftningen om företagsbot (SOU 2016:82)

Tingsrätten avger följande svar på remissen.

Avsnitt 10.9, företagsbotens maximibelopp

Tingsrätten anser att 100 miljoner kronor är ett för lågt maximibelopp för företagsbot. Beloppsgränsen bör inte sättas lägre än experten Alf Johansson föreslår i sitt särskilda yttrande.

Tingsrätten instämmer i det som experten i utredningen, chefsåklagaren Alf Johansson, anför om behovet av ett högre maximibelopp än det föreslagna. Maximibeloppet bör sättas så högt att företagsboten kan utgöra en tillräckligt ingripande sanktion även för synnerligen allvarlig och omfattande brottslighet i utövningen av ett företags verksamhet. Detta bör dock inte syfta till någon generell höjning av företagsbotens storlek för mer vanligt förekommande brottslighet.

Skadeståndsskyldighet eller förverkande av utbyte kan i en del fall fungera som komplement till företagsboten (jfr bet. s. 179), men det är inte skäl emot ett mycket högt maximibelopp. Även vid t.ex. mutbrottslighet som visserligen är ägnad att ge betydande vinning kan det ju vara så att inget utbyte uppkommer eller kan bevisas. Motsvarande kan sägas om skadeståndsskyldighet; även om t.ex. ett miljöbrott med statistisk säkerhet har vållat ett stort antal personer viss skada kan orsakssambandet i varje enskilt fall vara omöjligt att fastställa.

De legalitetsskäl som talar för att ett maximibelopp ska finnas för företagsbot är inte hinder för ett mycket högt sådant belopp. Vad som talar emot att sätta maximibeloppet mycket högt är närmast att det allmänna företagsklimatet därmed skulle kunna uppfattas som försämrat. Mot

bakgrund av proportionalitetsprincipen och domstolarna vana att hantera ingripande sanktioner mot enskilda framstår den risken som begränsad.

Avsnitt 10.10, utgångspunkter för företagsbotens storlek

Tingsrätten instämmer i utredningens bedömning.

Avsnitt 10.11-10.13, förhöjd företagsbot m.m.

- Tingsrätten instämmer i att särskilt klandervärd brottslighet bör medföra en högre företagsbot för stora företag med god finansiell ställning än för andra företag. Detta bör regleras i lag.
- Tingsrätten avstyrker utredningens förslag till nya 36 kap. 8-9 §§ brottsbalken. Förslaget kan medföra resultat som framstår som godtyckliga och stridande mot ekvivalensprincipen.
- Beräkningen av företagsbotens belopp bör ges en generell och flexibel reglering.
- De högsta företagsbotsbeloppen bör, i princip, få tillämpas mot alla företag.

Av de skäl som anges i betänkandet bör stora företag med god finansiell ställning kunna åläggas en särskilt hög företagsbot för särskilt klandervärd brottslighet. Systemet bör inte utformas enligt en dagsbotsmodell. Tingsrätten avstyrker dock utredningens förslag till lagreglering av dels vilka företag som ska kunna ådömas en förhöjd företagsbot, dels beräkningen av företagsbotens belopp. Skälen är följande.

Oönskade tröske- och koncerneffekter

Den föreslagna regleringen innebär betydande tröskeeffekter mellan ”större företag” och andra företag. Motsvarande effekter kan även uppstå beroende på hur verksamheten i en koncern är uppdelad; t.ex. kan viss brottslighet i ett helägt dotterbolag medföra en företagsbot om 3 miljoner kronor, medan boten för moderbolaget skulle ha varit 30 miljoner kronor. Sådana resultat kan framstå som godtyckliga, stridande mot ekvivalensprincipen och i något fall direkt stötande. Vidare kan fokus för rättegången på ett olyckligt sätt komma att förskjutas från den åtalade brottsligheten till annars oviktiga eller ostridiga frågor, t.ex. i vilket koncernbolag brotten har begåtts.

För lågt maximibelopp för företag som inte är ”större företag”

Företagsboten bör kunna utgöra en tillräckligt ingripande sanktion även för synnerligen allvarlig och omfattande brottslighet (jfr avsnitt 10.9 ovan). Sådant brottslighet kan uppenbarligen förekomma även i företag som inte utgör ”större företag”. Vidare anges i betänkandet att företag

som har fungerat som s.k. brottsverktyg ska kunna åläggas en särskilt hög företagsbot (s. 183). Enligt det remitterade förslaget ska dock ett företag inte kunna ådömas högre företagsbot än 10 miljoner kronor, motsvarande det maximala s.k. sanktionsvärdet, om det inte är ett ”större företag”. Det beloppet kan vara otillräckligt ingripande för viss brottslighet. Det måste ifrågasättas om förslaget i detta avseende är tillräckligt för att möta OECD:s kritik mot det svenska systemet med företagsbot.

Oönskade möjligheter att undgå förhöjd företagsbot

Utredningen av miljöbrott, arbetsmiljöbrott och ekonomisk brottslighet är ofta tidskrävande. Som utgångspunkt är det rimligt att företagets ekonomiska ställning m.m. vid tiden för dom läggs till grund för företagsboten. Tingsrätten befarar att företag åtminstone i något fall kan komma att anpassa sin verksamhet eller sin koncernstruktur under förundersökningens eller domstolsprocessens gång i syfte att avsevärt minska företagsbotens storlek (jfr bet. s. 205). De avsevärda tröskel- och koncerneffekter som har nämnts ger incitament för ett sådant agerande.

Beräkningen av företagsbot bör ges en generell och flexibel reglering

Som framhålls i betänkandet talar rättssäkerhets- och förutsebarhetsskäl för att företagsbotens beräkning – särskilt i fråga om förhöjd företagsbot – noga regleras i lag. Det är dock svårt att, med den precision som krävs av straffrättslig lagtext, i detalj ange t.ex. hur en koncerns ekonomiska ställning ska beaktas. En detaljerad reglering kommer oundvikligen att framstå som stelbent och leda till bristande ekvivalens.

Enligt tingsrättens mening talar övervägande skäl för att meddela mer allmänt hållna bestämmelser om bestämmande om företagsbotens storlek i lag, och lämna ett betydande utrymme för domstolens bedömning i det enskilda fallet. En sådan ordning skulle göra det möjligt att beakta t.ex. koncernbindningar och liknande förhållanden. Regleringen bör konstrueras så att en förhöjd företagsbot kan utdömas vid särskilt klandervärd brottslighet mot företag/koncerner med god finansiell ställning. I förarbetena bör det kunna ges riktlinjer för vilket slags brottslighet som ska anses som särskilt klandervärd och hur den finansiella ställningen ska beaktas.

Av skäl som har nämnts ovan bör de högsta företagsbotsbeloppen inte förbehållas sådana företag som kan dömas till förhöjd företagsbot. Om brottsligheten är så omfattande och allvarlig att straffvärdet motsvarar maximibeloppet bör alltså en så stor företagsbot i princip kunna dömas ut,

oavsett om brottsligheten har förekommit i ett mindre företag, en ideell förening eller en myndighet. Skälen emot ett mycket högt maximibelopp framstår även i detta sammanhang som svaga (jfr avsnitt 10.9 ovan). Detta bör dock inte syfta till någon generell höjning av företagsbotens storlek för mer vanligt förekommande brottslighet.

Den nya 36 kap. 8 § brottsbalken skulle kunna ges t.ex. följande lydelse (9 § utgår).

Företagsbotens storlek ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet av den samlade brottslighet som företagsboten ska avse. Särskild hänsyn ska tas till brottslighetens förhållande till verksamheten och till den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö. Skälig hänsyn ska också tas till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Om brottsligheten är särskilt allvarlig [alt. särskilt klandervärd] ska det, förutom sådana förhållanden som anges i första stycket, beaktas att företagsboten bestäms så att den är tillräckligt ingripande med hänsyn till företagets finansiella ställning.

Om företaget ingår i en koncern, ska det som har sagts om företaget även gälla koncernen.

Avsnitt 13.4.4, åklagarens möjlighet att skärpa sitt yrkande i högre rätt

Enligt tingsrättens mening följer det inte av allmänna processrättsliga principer att en åklagare, som har fått fullt bifall i tingsrätten till sitt yrkande om företagsbot, skulle vara förhindrad att skärpa sitt yrkande i högre rätt. Någon sådan princip finns inte i brottmålsprocessen i övrigt och kan inte heller anses fastlagd för mål om företagsbot, även om det i sådana mål förväntas att åklagaren i tingsrätten framställer ett till beloppet bestämt yrkande (se bet. avsnitt 13.4.2).

Övriga frågor

I övrigt har tingsrätten ingen erinran mot utredningens förslag.

Detta yttrande har beslutats av chefsrådmannen Mikael Forsgren samt tingsfiskalerna Jonas Eklund (föredragande), Andreas Forssén, Tor Holst, Sofie Sundström och Hedda Wittbom Skog.

Mikael Forsgren

Jonas Eklund